

СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК КОНЦЕПТ

В. О. Жовновата

*магістр факультету соціології і права
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут», Київ, Україна
zhovnovataya@gmail.com*

Дана стаття розглядає поняття соціальної справедливості як концепт. Актуальність зумовлена зокрема різкою зміною соціально-політичного устрою в українській державі, що призвело до розмаху соціального розмежування. В статті зазначається, що саме сукупність всіх відносин людей (економічних, політичних, ідеологічних, та інших) являють собою соціальні зв'язки, в рамках яких існує соціальна справедливість. Через це правомірно казати про різноманітні прояви справедливості чи несправедливості. На думку автора, це викликає потребу розглядати соціальну справедливість не як «поняття», «категорія», а як «соціальний концепт».

Функція соціальної справедливості, за словами автора, полягає в забезпеченні еволюції суспільних відносин, і спрямована на забезпечення відтворення та прогресивного розвитку суспільства. Соціальна справедливість, як ключовий фактор підтримки стабільності в соціумі й сприяння його прогресу, забезпечує можливість суспільної еволюції в напрямку ідеального суспільства.

Ключові слова: соціальна справедливість; цінність; норма; закон; суспільство; соціальні відносини.

SOCIAL JUSTICE AS A CONCEPT

V. O. Zhovnovata

*Master student, Department of Philosophy
National Technical University of Ukraine
«Kyiv Polytechnic Institute», Kyiv, Ukraine
zhovnovataya@gmail.com*

This article focuses on the concept of social justice as a concept (a complex phenomenon). The relevance is due to a sharp change in the socio-political system in the Ukraine, which led to the scale of social stratification.

The article notes that all relations between people (economical, political, ideological, and others) are social communications, in which the social justice is realized. Therefore it's legitimate to talk about the different forms of justice or injustice. According to the author, there is a need to consider social justice, not as a «notion», «category», but as a «social concept».

The function of social justice is to ensure that the evolution of public relations, designed to ensure the reproduction and the progressive development of society. Social justice as a key factor in supporting the stability of society and progress of human society provides a social evolution in the direction of an ideal society.

Keywords: social justice, value, norm, law, society, social relations.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Хоч яким би і варіативним не було тлумачення справедливості, а тим паче такого його суспільно-орієнтованого прояву, як соціальна справедливість, саме соціальна справедливість була і залишається ідеалом у сфері соціальних відносин, до якого прагнуло суспільство від імені всіх його соціальних груп протягом всієї історії свого існування. А сьогодні, в умовах появи нових соціальних проблем: глобалізації, на фоні посилення соціальної нерівності; розвитку нових засобів комунікації та їх участі у розвитку та управлінні соціальними конфліктами, – ця проблема не тільки не стає менш актуальною, але й вийшла на перший план в питаннях гармонізації суспільних відносин.

У сучасному українському суспільстві проблема соціальної справедливості набула особливого звучання у зв'язку з нещодавньою різкою зміною соціально-політичного ладу та передачею державної власності в приватні руки, що призвело до небувалого розмаху ступеню соціального розшарування і рівню експлуатації, яких немає нині ні в одній з європейських країн.

Звідси виникає загострене ставлення українців до цієї проблеми, особливо з урахуванням того, що в новітній українській історії присутній випадок, коли керована суспільна реакція призвела до ненасильницької зміни пануючої еліти, тобто соціальна справедливість наочно продемонструвала свою регуляторну здатність – здатність впливу на суспільний устрій.

В умовах інформаційно насиченого соціуму, глибоко ідеалістичне за своєю природою поняття соціальної справедливості, через трансформацію світовідчуття окремих людей і здатність підштовхнути їх на рішучі дії, може викликати суспільний резонанс та призвести до зміни суспільного устрою.

Таким чином, феномен поняття соціальної справедливості, набуває нового звучання і викликана тим, що це складне, багаторівневе явище, здатне не тільки характеризувати всю систему суспільних відносин у всьому різноманітті її конкретних проявів, але й, через зміну суспільних пріоритетів і оціночних систем, призвести до краху усталених суспільних інститутів.

Головною проблемою в дослідженнях з вдосконалення моделі сталого розвитку суспільства сьогодні є потреба забезпечення адекватного і всеосяжного поняття соціальної справедливості. Рішення даної проблеми дає можливість індивідуально координувати курс суспільного розвитку. Дослідження поняття «соціальна справедливість», як основоположної складової соціальної компоненти, обумовлено проблемою невідповідності між самим поняттям і дійсністю його реалізації, що криється у відсутності універсального поняття і визначення. Таким чином, вирішенням даної проблеми є структуризація поняття соціальна справедливість в якості концепту з подальшою його універсалізацією.

Мета – обґрунтування соціальної справедливості, як невід'ємної умови гуманістичного суспільного розвитку в контексті її внеску в сталий розвиток громадського утворення.

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

Спроби вирішити питання соціальної справедливості спостерігалися з споконвіків, із зародження філософії як науки, спрямованої на вирішення нагальних питань суспільства. Філософи і законодавці завжди прагнули гармонізувати людські взаємини, співвідносячи їх із природним порядком речей і своїми уявленнями про ідеальну модель цих відносин. Питання соціальної справедливості та її розуміння було об'єктом філософських робіт Платона, Аристотеля, Спенсера, Канта, Маркса тощо. Про зростання інтересу до теоретичної розробки проблеми соціальної справедливості, у тому числі і до її проявів в рамках державного устрою, говорить зростання числа авторів, що приділяють свою увагу даній проблематиці, та зростаючий потік публікацій, присвячених дослідженню даного явища, як то роботи Петросяна Д., Акутаєва Р. М., Гулевича О. А., Гаврилової І. Н., Деньгуба Ю. В., Магомедова К. О., Кочеткова В. В., Леонтьєвої Є. Ю., Мунтяна Г. М., які в своїх роботах розглядають соціальну справедливість як концепт і як актуальну складову переходу до концепції сталого розвитку.

Виходячи з різних підходів до розуміння соціальної справедливості можна зрозуміти, що, перш за все, це оцінка об'єктивних якостей і форм соціальних зв'язків членів суспільства, виражених через оціночне судження більшості громадян.

Саме сукупність всіх відносин людей як суспільних істот, тобто відносин економічних, політичних, ідеологічних, моральних та інших, в які вони вступають, творячи людську історію, і являють собою соціальні зв'язки, в рамках яких і існує соціальна справедливість.

Відповідно, соціальна справедливість або несправедливість можуть мати місце та проявлятися в самих різних сферах суспільного життя, тобто, можна говорити, що можливі й правомірні різні варіанти підходу до дослідження проблеми соціальної справедливості.

Сьогодні в публікаціях і наукових обговореннях соціальна справедливість найчастіше розглядається через призму найбільш наочного, проявленого і підлеглого аналізу прояву як образ певного, бажаного суспільно-політичного та економічного устрою.

У цьому випадку дослідження зміщується з етичного аспекту соціальної справедливості на юридичний чи класовий, коли одні відстоюють її соціал-демократичний варіант, інші – консервативний, треті – центристський. Ліві бачать досягнення соціальної справедливості в русі суспільства до більшого рівності, праві – в посиленні владної ієрархії в політиці та економіці.

Настільки широке поле реалізації розглянутої категорії виводить її за межі власне моральних понять, надає їй характер багатофункціональної категорії. Але, тим не менш, дослідження феномена соціальної справедливості, перш за все, необхідно починати з етичного підходу, в рамках якого вона розглядається переважно як одна з форм загальної моральної оцінки. Саме як прояв моральної свідомості, соціальна справедливість виступає в якості оцінки взаємин людей, заснованої спочатку не стільки на раціональному осмисленні, хоча це і не заперечується, скільки на почутті і на емоційному відношенні до суб'єкту та його дій.

Навіть тоді, коли суб'єкти відносин не в змозі обґрунтувати свої оцінки, скажімо дій влади або людських вчинків, вони все ж приходять до їх схвалення як справедливих або несхвалення як несправедливих у відповідності із своїм «внутрішнім» переконанням.

Таким чином, в цій оцінці зберігається емоційно оціночний компонент, який знаходить своє вираження в почутті справедливості. Адже, перш за все, оцінка справедливості суспільних відносин, що виражаються соціальною справедливістю, – це завжди суб'єктивна оцінка особистості, групи або класу, якостей форм і суті соціальних зв'язків громадян всередині сформованого суспільства, і часто ця оцінка відбувається «від протилежного» («а contrario»): «... про справедливість починають говорити саме тоді, коли на наших очах відбувається величезна несправедливість, що прямо або побічно стосується всіх або майже всіх» [9].

І ця емоційна оцінка ніколи не зупиняється на якомусь одному аспекті соціальних взаємин. Як показує історичний досвід «соціальна несправедливість», як і «соціальна справедливість», практично завжди оцінюється з цілого ряду взаємопов'язаних чинників, що виводить проблематику конфлікту в площину суспільних відносин, підіймаючись над конкретним міжособистісною взаємодією або локальністю конкретного питання.

Такою є сама суть соціальної справедливості, як одного з проявів справедливості, яку, в свою чергу, наприклад, Бербешкіна З. А. формулює таким чином: «Справедливість можна вважати узагальнюючим філософським поняттям, що виражає об'єктивні економічні, політичні, правові, моральні умови життя того чи іншого класу, суспільства і тенденції їх розвитку» [4].

Широта розгляду справедливості знаходить своє втілення в аналізі як економічних і соціальних аспектів справедливості, так і політичних та моральних. Про морально-філософські аспекти проблеми соціальної справедливості в сучасному суспільстві, діалектичному взаємозв'язку між науковою істиною щодо розвитку суспільства та утвердженням соціальної справедливості в його життєдіяльності розмірковує у своїй книзі В. А. Печеньов [18].

Все вище сказане ще раз підкреслює на рідкість широке предметне поле даного феномена і необхідність в його відношенні використовувати не слова «поняття», «категорія», «термін», а словосполучення «соціальний концепт». Це викликано тим, що в ряді випадків під «концептом» розуміють «зміст поняття у відволіканні від мовної форми його виразу. Концепт актуалізує відображену в понятті онтологічну його складову» [17, 331].

Іншими словами, кажучи про «концепті», наприклад, справедливості, робиться акцент на її сутнісній онтологічній складовій. В якості концептів можуть бути позначені такі феномени, що мають широкий і багатий зміст соціального життя, як, наприклад, свобода, рівність, справедливість [14].

Відповідно, і поняття «соціальна справедливість» має розглядатися скоріше як приклад соціального концепту, адже в економіці соціальна справедливість розглядається, в першу чергу, у взаємозв'язку із розвитком економічного потенціалу суспільства, ефективністю виробництва і принципами розподілу матеріальних благ. Юристи звертають увагу на правове забезпечення діяльності держави й особистості, розглядаючи соціальну справедливість через призму розподілу відповідальності, співвідносячи між собою вчинок, дію та міру відплати за неї (покарання або звільнення від нього). У свою чергу політики і політологи, бачать соціальну справедливість як набір політичних прав і свобод. Філософи, більшою мірою підкреслюють загальнолюдський характер і моральний зміст справедливості, надаючи останній значення на категоріальному рівні, соціологи ж вивчають питання структурного змісту соціальної справедливості, механізми та закономірності її формування, зміни та її функції.

Настільки різні аспекти концепту соціальної справедливості змушують замислитися над незмінною, інваріантною складовою, як почуття, так і принципу та ідеалу справедливості. Слід виділити, що спільним у даних різних контекстах виступає момент співвіднесення того, що є - з чим стикається людина в своєму власному життю, в соціальних умовах - і того, що повинно бути у відповідності з ідеальними стремліннями людини. Саме це співвідношення і дозволяє йому робити висновки про справедливе (несправедливе). А процес співвідношення є процесом порівнювання, порівняння, що дозволяє розглядати саме міру як онтологічну основу соціальної справедливості.

І саме прийняття такого підходу дає можливість говорити про наявність здатності соціальної справедливості керувати, впливати на розвиток людської цивілізації в цілому.

Ця здатність добре виکارбовується при аналізі шляху розвитку людської цивілізації та виникає з глибинної сутності соціальної справедливості, побудованої на ... та вираженій в ... повазі, рівноправності та визнанні особистих досягнень (що заслужено дають ті чи інші суспільні переваги) всіх включених в аналізовану спільність індивідуумів, нехай це і виражено, часом, виключно в рамках локальної субкультури.

Природно, історія цивілізації писалася й пишеться переважно кров'ю, але при цьому спостерігається яскраво виражена динаміка зростання суспільного гуманізму, що являє собою саме приклад здатності соціальної справедливості до керування ти впливу на розвиток кожної, нехай і локально взятої, суспільної формації.

Саме в рамках конкретної спільності з'являється і існує саме явище соціальної справедливості, і в рамках цієї ж спільності зростає прояв гуманістичних принципів, що лежать в основі природи самої людини і принципів соціальних взаємодій, історично закладених в основу суспільного устрою людського співтовариства.

Звичайно, самі по собі соціальні зв'язки та принципи їх організації, що склалися в аналізованому суспільстві, являють собою сукупність всіх відносин, що беруть участь в житті даного суспільства людей, як громадських істот, із відображенням усіх домінуючих і латентних тенденцій, притаманних даному моменту часу.

Це стосується всіх видів відносин: економічних, політичних, ідеологічних, моральних та інших, в які вони вступають, створюючи власну (локальної спільноти) і людську історію.

І, відповідно, соціальна справедливість або несправедливість, можуть мати місце в самих різних сферах суспільного життя і мати діаметрально протилежні прояви в різних суспільних групах.

Справедливості заради варто відзначити, що пошуки справедливого державного устрою, яке дозволить найбільш повно забезпечити життя своїх громадян це і свідомо «шлях у нікуди», і одночасно вже давно «пройдена дорога».

Модель ідеального державного устрою, що найбільш повно відповідає якостям ідеальної людини, давно розроблена і описана в працях засновників марксизму-ленінізму. І формула: «від кожного по здібностям, кожному по потребам» є найбільш повним і гармонійним описом справедливого принципу взаємодії громадян в ідеальній державній моделі.

Основним недоліком теоретичних розробок на цю тему виступає виведення за рамки досліджень ситуативних індивідуальних якостей осіб, що беруть участь у формуванні та існуванні громадських зв'язків. Таким чином, відбувається нівелювання головної складової концепту соціальної справедливості – його прямого зв'язку з самим фактом існування соціуму, як суспільної групи, об'єднаної в єдину систему соціальними зв'язками, тоді як сам характер та суть цих соціальних зв'язків безпосередньо залежить від особистісних якостей людей, що їх (соціальні зв'язки) формують.

Отже, концепт соціальної справедливості необхідно аналізувати відразу з трьох напрямів:

1 – з точки зору реалізації прав, свобод і умов життя всіх учасників конкретної суспільної (соціальної) групи, співвіднівши їх з ідеальним суспільством (комунізм, як модель ідеального суспільного устрою для цих цілей підходить найкраще);

2 – з точки зору згоди всіх (більшості) осіб, які беруть участь в існуючій системі соціальних зв'язків даної суспільної формації, з власне принципами організації цієї суспільної формації;

3 – з точки зору практичного і фактичного виконання тих принципів і законів, які формально чи неформально регламентують життєдіяльність аналізованої суспільної формації.

Так, розглядаючи, як приклад, рабовласницьку державу, можна сміливо сказати, що рабство є неприйнятний приклад соціальної несправедливості по відношенню до рабів, але тільки тоді, коду ми аналізуємо ситуацію з точки зору ідеального державного устрою (1 аспект).

При аналізі з точки зору згоди більшості, то до того моменту, поки більшість людей, які беруть участь у соціальних зв'язках, що генеруються рабовласницькою державою, приймає рабовласництво, як модель суспільного устрою, факт особистісного рабства є не більш ніж ситуативним станом індивідуума. І величезною соціальною несправедливістю по відношенню як до хазяїв, так і до того ж раба, буде всіляке втручання в діяльність даного соціуму з метою скасування рабовласництва як такого.

А при аналізі третього аспекту нас буде цікавити, в першу чергу, ретельність дотримання всіх прав і всіх обов'язків по відношенню до всіх без винятку верств, груп та особистостей. У цьому випадку, наприклад, звільнення раба-втікача від призначеної йому за втечу страти, є величезна соціальна несправедливість по відношенню до решти рабів.

Таким чином, стає ясно, чому рабовласницький Рим являв собою настільки стійку суспільну формацію, що справила незабутній вплив на розвиток всієї людської цивілізації. У середині римської імперії дотримання принципів соціальної справедливості було на порядок вище, ніж в оточуючих її країнах, племенах чи кланових утвореннях.

Отже, соціальна справедливість і в ті часи була реалізована в його найбільш підходящому вигляді та була, тим самим, чинником стрімкого розвитку людського суспільства, хай поки і рабовласницького.

Однак, саме відповідність локального розуміння соціальної справедливості загальним гуманістичним основам по відношенню до всіх, задіяних даною формацією, людей (за умовою прийняття ними існуючої моделі організації суспільства) й визначають рівень розвитку та історичну успішність тієї чи іншої суспільної формації.

ВИСНОВКИ

Справедливість чи несправедливість породжуються, в першу чергу, всією системою відносин, та перш за все необхідністю виживання даного суспільства, збереження його стійкого стану. Ступінь справедливості при цьому кожного разу різна. Розуміння ж того, що означає справедливість чи несправедливість залежить від характеру конкретних соціально-економічних відносин. Але яким би не був характер розуміння, рівень справедливості в існуючих відносинах, вимоги справедливості та необхідність дотримування визначеного рівня справедливості в будь-якому випадку залишаються.

Як доволі-таки справедливо відмічає А. М. Ковальов, «справедливим буде те, що сприяє розвитку та забезпечує оптимальну самореалізацію індивідів, їх життєво здорових начал та потенції, що відповідають розвитку цілісності. Несправедливим те, що веде до їх порушення, ущемлення та, тим паче, ліквідації» [12].

Функції справедливості, в яких також проявляється її природа, таким чином спрямовані на підтримку стійкості соціальних відносин, на забезпечення відтворення та прогресивного розвитку суспільства.

Відносини, яким ми даємо оцінку, визначаючи їх як справедливі чи несправедливі, словами О. Хеффе, є «людська практика в найрізноманітніших її аспектах». Ці аспекти німецький дослідник справедливості розуміє як «дії суб'єктів, правила та системи правил, що регламентують дії, та не в останню чергу інститути, в рамках яких розгортається людська дія» [29].

Саме тому розуміння справедливості виявляється вбудованим з самого початку в контекст відносин, варіюючись від побажань до вимог, котрі суб'єкти направляють один до одного, та до можливого, а інколи й до необхідного використання силового примусу. А. В. Прокоф'єв навіть підкреслює, що «вимоги етики справедливості пов'язані із відповідним способом направленої агресії – «моралістичної агресії» проти порушників відносин взаємності» [22].

Крім того, соціальна справедливість виступає як вічна проблема суспільства та наук про суспільство. Актуальність та складність цього поняття не тільки не вичерпується, але й набуває нового звучання в сучасних умовах, коли людство знаходиться в пошуках нових рішень вікових проблем в рамках концепції сталого розвитку суспільства як світогляду XXI століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аристотель. Большая Этика / Аристотель // Сочинения : в 4 т. – М. : Мысль, 1984. – Т. 4. – С. 296–374.
2. Аристотель. Никомахова этика / Аристотель // Сочинения : в 4 т. – М. : Мысль, 1984. – Т. 4. – С. 54–293.
3. Аристотель. Политика / Аристотель // Сочинения : в 4-х т. – М. : Мысль, 1984. – Т. 4. – С. 376–644.
4. Бербешкина З. А. Справедливость как социально-философская категория / З. А. Бербешкина. – М. : Мысль, 1983. – 358 с.
5. Канарш Г. Ю. Социальная справедливость с позиций натурализма и волюнтаризма (историко-философский очерк) / Г. Ю. Канарш // Знание. Понимание. Умение. – 2005. – № 1. – С. 102–110.
6. Канарш Г. Ю. Социальная справедливость : философские концепции и российская ситуация : монография / Г. Ю. Канарш – М. : Изд-во Моск. гуманит. ун-та, 2011. – 234 с.
7. Канарш Г. Ю. Концепция «справедливого общества» в гуманитарных науках [Электронный ресурс] / Г. Ю. Канарш // Электронный журнал «Знание. Понимание. Умение». – 2007. – № 1. – Режим доступа: <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/1/Kanarsh/>
8. Кант И . Сочинения : в 4 т. на немецком и русском

REFERENCES

1. Aristotel'. Bol'shaja Jetika / Aristotel' // Sochinenija : v 4-h t. – M. : Mysl', 1984. – T. 4. – S. 296–374.
2. Aristotel'. Nikomahova jetika / Aristotel' // Sochinenija : v 4 t. – M. : Mysl', 1984. – T. 4. – S. 54–293.
3. Aristotel'. Politika / Aristotel' // Sochinenija : v 4 t. – M. : Mysl', 1984. – T. 4. – S. 376–644.
4. Berbeshkina Z. A. Spravedlivost' kak social'no-filosofskaja kategorija / Z. A. Berbeshkina. – M. : Mysl', 1983. – 358 s.
5. Kanarsh G. Ju. Social'naja spravedlivost' s pozicij naturalizma i voljuntarizma (istoriko-filosofskij ocherk) / G. Ju. Kanarsh // Znanie. Ponimanie. Umenie. – 2005. – № 1. – S. 102–110.
6. Kanarsh G. Ju. Social'naja spravedlivost' : filosofskie koncepcii i rossijskaja situacija : monografija / G. Ju. Kanarsh – M. : Izd-vo Mosk. gumanit. un-ta, 2011. – 234 s.
7. Kanarsh G. Ju. Koncepcija «spravedlivogo obshhestva» v gumanitarnykh naukah [Jelektronnyj resurs] / G. Ju. Kanarsh // Jelektronnyj zhurnal «Znanie. Ponimanie. Umenie». – 2007. – № 1. – Rezhim dostupa: <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/1/Kanarsh/>
8. Kant I . Sochinenija : v 4 t. na nemeckom i russkom

- языках. Том 1 : Трактаты и статьи (1784–1796) / Иммануил Кант. – М. : Изд. фирма АО «Ками», 1993. – 586 с.
9. Кара-Мурза С. Что такое справедливость // Российская Федерация сегодня. – 2009. – № 1. – С. 34.
  10. Кашников Б. Н. Либеральные теории справедливости и политическая практика России / Б. Н. Кашников. – Великий Новгород: Изд-во НовГУ им. Ярослава Мудрого, 2004. – 258 с.
  11. Кашников Б. Н. Марксизм как радикальная критика либеральной справедливости / Б. Н. Кашников // Вопросы философии. – 2005. – № 6. – С. 37–49.
  12. Ковалев А. В. Справедливое общество – утопия или возможность / А. В. Ковалев. – М. : Современные тетради, 2005. – 682 с.
  13. Леонтьева Е. Ю. Справедливость как социальный концепт / Е. Ю. Леонтьева, Г. М. Мунтян // Вестник Волгоградского государственного университета. – 2009. – № 2 (10). – С. 55–58.
  14. Локк Дж. Два трактата о правлении / Дж. Локк – М. : «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2009. – 399 с.
  15. Новая эра социальной справедливости: Доклад Генерального директора Международного бюро труда – Доклад I (A) – режим доступа: http://www.ilo.org/ilc/ILCSessions/99thSession/reports/WCMS_155846/lang-en/index.htm
  16. Новейший философский словарь / [Сост. А. А. Грицанов]. – Мн. : Изд. В.М. Скакун, 1998. – 896 с.
  17. Печенев В. А. Истина и справедливость / В. А. Печенев. – М. : Политиздат, 1989. – 288 с.
  18. Пионткевич Л. Ю. Проблема справедливости в социальной философии / Л. Ю. Пионткевич // Философия и общество. – 2009. – № 2(54). – С.100–109.
  19. Повестка дня на XXI век. Конференция ООН по окружающей среде и развитию [Электронный ресурс]. – Рио-де-Жанейро, 1992. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/agenda21.shtml
  20. Прокофьев А. В. Справедливость или преодоление человеческой природы / А. В. Прокофьев // Этическая мысль. – 2003. – Вып. 4. – С. 26–27.
  21. Ролз Д. Теория справедливости / Ролз Д. – М. : Изд-во ЛКИ, 2010. – 534 с.
  22. Спенсер Г. Справедливость / Г. Спенсер – СПб. : Типография А. А. Пороховщикова, 1898. – 242 с.
  23. Спиридонова В. И. Концепция «общего блага» в современной западной науке / В. И. Спиридонова // Духовное измерение современной политики / Отв. ред. В. Н. Шевченко. – М. : ИФРАН, 2000. – 187 с.
  24. Устинкин С. В. Современная концепция справедливости в полемике Джона Роулса и Юргена Хабермаса / С. В. Устинкин, Р. В. Миронов // Международные отношения. Политология. Регионоведение. Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – 2009. – № 4. – С. 255–259.
  25. Федорова М. М. Классическая политическая философия / М. М. Федорова – М. : Изд-во «Весь мир», 2001. – 224 с.
  26. Федотова В. Г. Хорошее общество / В. Г. Федотова. – М. : Прогресс-Традиция, 2005. – 544 с.
9. Kara-Murza S. Chto takoe spravedlivost' // Rossijskaja Federacija segodnja. – 2009. – № 1. – S. 34.
  10. Kashnikov B. N. Liberal'nye teorii spravedlivosti i politicheskaja praktika Rossii / B. N. Kashnikov. – Velikij Novgorod: Izd-vo NovGU im. Jaroslava Mudrogo, 2004. – 258 s.
  11. Kashnikov B. N. Marksizm kak radikal'naja kritika liberal'noj spravedlivosti / B. N. Kashnikov // Voprosy filosofii. – 2005. – № 6. – S. 37–49.
  12. Kovalev A. V. Spravedlivoe obshhestvo – utopiya ili vozmozhnost' / A. V. Kovalev. – M. : Sovremennye tetradi, 2005. – 682 s.
  13. Leont'eva E. Ju. Spravedlivost' kak social'nyj koncept / E. Ju. Leont'eva, G. M. Muntjan // Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2009. – № 2 (10). – S. 55–58.
  14. Lokk Dzh. Dva traktata o pravlenii / Dzh. Lokk. – M. : «Kanon+» ROOI «Reabilitacija», 2009. – 399 s.
  15. Novaja jera social'noj spravedlivosti: Doklad General'nogo direktora Mezhdunarodnogo bjuro truda – Doklad I (A) – rezhim dostupa: http://www.ilo.org/ilc/ILCSessions/99thSession/reports/WCMS_155846/lang-en/index.htm
  16. Novejsnij filosofskij slovar' / [Sost. A. A. Gricanov]. – Mn. : Izd. V.M. Skakun, 1998. – 896 s.
  17. Pechenev V. A. Istina i spravedlivost' / V. A. Pechenev. – M. : Politizdat, 1989. – 288 s.
  18. Piontkевич L. Ju. Problema spravedlivosti v social'noj filosofii / L. Ju. Piontkевич // Filosofija i obshhestvo. – 2009. – № 2(54). – S.100–109.
  19. Povestka dnja na XXI vek. Konferencija OON po okružajushhej srede i razvitiju [Elektronnyj resurs]. – Rio-de-Zhanejro, 1992. – Rezhim dostupa: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/agenda21.shtml
  20. Prokofev A. V. Spravedlivost' ili preodolenie chelovecheskoj prirody / A. V. Prokofev // Jeticheskaja mysl'. – 2003. – Vyp. 4. – S. 26–27.
  21. Rolz D. Teorija spravedlivosti / Rolz D. – M. : Izd-vo LKI, 2010. – 534 s.
  22. Spenser G. Spravedlivost' / Spenser G. – SPb. : Tipografija A. A. Porohovshhikova, 1898. – 242 s.
  23. Spiridonova V. I. Konceptcija «obshhego blaga» v sovremennoj zapadnoj nauke / V. I. Spiridonova // Duhovnoe izmerenie sovremennoj politiki / Otv. red. V. N. Shevchenko. – M. : IFRAN, 2000. – 187 s.
  24. Ustinkin S. V. Sovremennaja konceptcija spravedlivosti v polemike Dzhona Roulsa i Jurgena Habermasa / S. V. Ustinkin, R. V. Mironov // Mezhdunarodnye otnoshenija. Politologija. Regionovedenie. Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N. I. Lobachevskogo. – 2009. – № 4. – S. 255–259.
  25. Fedorova M. M. Klassicheskaja politicheskaja filosofija / M. M. Fedorova – M. : Izd-vo «Ves' mir», 2001. – 224 s.
  26. Fedotova V. G. Horoshee obshhestvo / V. G. Fedotova. – M. : Progress-Tradicija, 2005. – 544 s.

27. Хёффе О. Политика, право, справедливость : Основоположения критической философии права и государства / О. Хёффе. – М. : Гнозис, 1994. – 319 с.
28. Хеффе О. Справедливость : Философское введение / О. Хеффе. – М. : Праксис, 2007. – 190 с.
29. Шамилёва Р. К. Либеральная концепция справедливости: миф или реальность? / Р. К. Шамилёва // Социально-гуманитарные знания. – 2005. – № 6. – С. 269–279.
27. Hjöffe O. Politika, pravo, spravedlivost' : Osnovopolozhenija kriticheskoj filosofii prava i gosudarstva / O. Hjöffe. – M. : Gnozis, 1994. – 319 s.
28. Heffe O. Spravedlivost' : Filosofskoe vvedenie / O. Heffe. – M. : Praxis, 2007. – 190 s.
29. Shamiljova R. K. Liberal'naja koncepcija spravedlivosti: mif ili real'nost'? / R. K. Shamiljova // Social'no- gumanitarnye znanija. – 2005. – № 6. – S. 269–279.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2012 р.